

อธิบายบาลีไวยากรณ์กิริยาภิตกั
อนุต ปัจจัยที่เป็นเหตุกัตตฺวาจก

โดยพระมหาธรรมรงค์ ธรรมภาณี ป.ธ.๙

ลักษณะของ อนุต ปัจจัยในกิริยาภิกตักที่เป็นเหตุกัตตฺวาก

เหตุกัตตฺวาก คือ กิริยาที่บ่งว่าประธานเป็นผู้ใช้ให้คนอื่นกระทำ ไม่ได้ลงมือกระทำเอง

อนุต ปัจจัยแม้เป็นเหตุกัตตฺวากก็ใช้เป็นกิริยาในระหว่างเท่านั้น ส่วนอาชยาดใช้เป็นกิริยาคุมพากย์ได้

เปรียบเทียบกิริยาภิกตัก อนุต ปัจจัย ระหว่างเหตุกัตตฺวากกับกัตตฺวาก

เหตุกัตตฺวาก บาลี : อาจริโย สามเณรํ จีวรํ สิพฺพาปนฺโต.

แปล : อ.อาจารย์ ยังสามเณร ให้เย็บอยู่ ซึ่งจีวร.

กัตตฺวาก บาลี : อาจริโย จีวรํ สิพฺพนฺโต.

แปล : อ.อาจารย์ เย็บอยู่ ซึ่งจีวร

เหตุกัตตฺวากก บาลี : เสนาปติ โยเช โจรํ คาทาเปนฺโต.

แปล : อ.เสนาบดี ยังกทหาร ท. ให้จับอยู่ ซึ่งโจร.

กัตตฺวากก บาลี : เสนาปติ โจรํ คณฺหนฺโต.

แปล : อ.เสนาบดี จับอยู่ ซึ่งโจร.

เหตุกัตตฺวากก บาลี : เสฏฺฐี สุวณฺณการํ ปสาธนํ กาทาเปนฺโต.

แปล : อ.เศรษฐี ยังกนายช่าง ให้ทำอยู่ ซึ่งเครื่องประดับ

กัตตฺวากก บาลี : เสฏฺฐี ปสาธนํ กโรนฺโต.

แปล : อ.เศรษฐี กระทำอยู่ ซึ่งเครื่องประดับ.

 กิริยาเหตุกัตตฺวาจกจะต้องแปลคู่กับบทกิริตกัมมะคือคนสัตว์
หรือสิ่งของที่ถูกใช้ให้ทำหรือแสดงกิริยาอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบ
เป็นหุติยาวิภัตติ แปลว่า **ยัง.....** (ภาษาไทยแปลว่า **ใช้...**) เช่น

-ใช้ชานาให้หว่านพืช เท่ากับ **กสกํ** พืช วปาเปนฺโต.

-ใช้สารถิให้ขับรถ เท่ากับ **กสกํ** รถํ ปาชาเปนฺโต.

คำว่า **“ใช้ให้ทำ”** บางแห่งอาจถึงการช่วยกันทำก็ได้ภาษาบาลีใช้คำว่า
อญฺญมญฺญํ แปลว่า **ยังกันและกัน** กรณีนี้มักจะละ **อญฺญมญฺญํ** ไว้ เช่น
มหาชนํ สตุตํ (อญฺญมญฺญํ) ปณฺณสาถํ การาเปนฺโต.

อ.มหาชน **ยังกันและกัน** **ให้ทำแล้ว** **ซึ่งบรรณศาลา.**

ในทางวรรณคดีผู้ประพันธ์อาจละการติดกัมมะ (ยัง...) ไว้ในฐานะที่
เข้าใจบ้าง วางไว้เฉพาะสัพพนามบ้าง เป็นหน้าที่ของผู้แปลต้องเติม
บทกวีที่ขาดไปเข้ามาให้ครบ เช่น

ทหกรกาลโต ปฏฺจาย หิ นํ (โฆสกํ) มราเปนโตว เสฏฺฐิ มราเปตุํ นาสกฺขิ.

จริงอยู่ อ.เศรษฐี ผู้เมื่อ (ยังนายโฆสกะ) นั้น ให้ตายเทียว ไม่ได้อาจ
แล้ว เพื่ออันให้ตาย จำเดิม แต่กาลแห่งนายโฆสกะนั้นเป็นหนุ่ม

เอวํ สตุถา อตุตโน พุฑฺธคุณํ (พุฑฺธมาโน) ชานาเปนโต ฌมฺมํ เทเสนโต
สจฺจานิ ปกาเสสิ.

อ.พระศาสดา (ทรงยังพรหม ท.) ให้รู้อยู่ ซึ่งพระพุทฺธคุณ ของ
พระองค์ เมื่อทรงแสดง ซึ่งธรรม ทรงประกาศแล้ว ซึ่งสัจจะ ท.

ลำดับการแปลกริยาภีตทกัที่ล่ง อนุต ปัจจยเป็นเหตุกัตตุวากก

โครงสร้างประโยคที่มีกริยาในระหว่างเป็นเหตุกัตตฺวาจก (สกัมมกิริยา)

ข้อ	เหตุกัตตา (ประธาน)	การิตกัมมะ (ผู้ที่ถูกใช้ให้ทำ)	อวุตตกัมมะ (สิ่งที่ถูกทำ)	กิริยากิตก์ (ลงการิตปัจจย)
๑.	ราชา	ปุริเส	มหาปาสาทํ	การาเปนฺโต.
๒.	เถโร	สามเณรํ	ปตฺตํ	โธวาเปนฺโต.
๓.	พุกุโธ	สารีปตฺตํ	ธมฺมํ	เทสาเปนฺโต.
๔.	เสฏฺฐิ	กสกํ	ติณานิ	เจทาเปนฺโต.
๕.	ปิตา	เถรํ	มรฺุปายาสํ	โกเชนฺโต.
๖.	มาตา	ธีตรํ	โอทณํ	ปาจาเปนฺตี.

คำแปลประโยคที่มีกริยาในระหว่างเป็นเหตุกัตตฺวาจก

(สกัมมกริยา)

๑.อ.พระราชายังบุรุษ ท. ให้กระทำอยู่ ซึ่งมหาปราสาท.

๒.อ.พระเถระยังสามเณร ให้ล้างอยู่ ซึ่งบาตร.

๓.อ.พระพุทธเจ้ายังพระสารีบุตร ให้แสดงอยู่ ซึ่งธรรม.

๔.อ.เศรษฐียังชาวนา ให้ตัดอยู่ ซึ่งหญ้า ท.

๕.อ.บิดายังพระเถระ ให้ฉันอยู่ ซึ่งข้าวมธุปายาส

๖.อ.มารดา ยังธิดา ให้หุงอยู่ ซึ่งข้าวสุก.

กริยาเหตุกัตตฺวาจกทุกบทนอกจากแปลความหมายของธาตุและบอกคำแปล

ของกาลแล้ว ต้องเพิ่มคำว่า “ให้...” เข้าไปข้างหน้าคำแปลของธาตุด้วย

โครงสร้างประโยคที่มีกริยาในระหว่างเป็นเหตุกัตตฺวาจก (ละการิตกัมมะไว้)

ข้อ	เหตุกัตตา (ประธาน)	การิตกัมมะ (ผู้ที่ถูกใช้ให้ทำ)	อวุตตกัมมะ (สิ่งที่ถูกทำ)	กริยาคุมพากย์ (ลงการิตปัจจย)
๑.	เสฏฺฐิ	(.....)	รุกฺขมฺลํ	โสธาเปนฺโต.
๒.	มหาชน	(.....)	ปณฺณสาลํ	การาเปนฺโต.
๓.	ราชา	(.....)	วาลุกํ	โอภิราเปนฺโต.
๔.	ขตฺติโย	(.....)	ธเช	อุสุสาเปนฺโต.
๕.	ภิกฺขุ	(.....)	จีวรานิ	รชาเปนฺตา.
๖.	เถโร	(.....)	พทุธมนฺตํ	สิกฺขาเปนฺโต.

คำแปลประโยคที่มีกริยาในระหว่างเป็นเหตุกัตตฺวาจก

(ละการิตกัมมะไว้)

๑.อ.เศรษฐี (ยังบุคคล) ให้ชำระอยู่ ซึ่งโคนแห่งต้นไม้.

๒.อ.มหาชน (ยังกันและกัน) ให้กระทำอยู่ ซึ่งบรรณศาลา.

๓.อ.พระราช (ยังบุคคล) ให้ไปรยอยู่ ซึ่งทราย.

๔.อ.กษัตริย์ (ยังบุคคล) ให้ยกขึ้นอยู่ ซึ่งธง ท.

๕.อ.ภิกษุ ท. (ยังกันและกัน) ให้ย้อมอยู่ ซึ่งจีวร ท.

๖)อ.พระเถระ (ยังบุคคล) ให้เรียนอยู่ ซึ่งพุทธมนต์.

กริยาเหตุกัตตฺวาจกทุกบทนอกจากแปลความหมายของธาตุและบอกคำแปล
ของกาลแล้ว ต้องเพิ่มคำว่า “ให้...” เข้าไปข้างหน้าคำแปลของธาตุด้วย

โครงสร้างประโยคที่มีกริยาในระหว่างเป็นเหตุกัตตฺวาจก (อกรรมกริยา)

ข้อ	เหตุกัตตา (ประธาน)	การิตกัมมะ (ผู้ที่ถูกใช้ให้ทำ)	อวุตตกัมมะ (สิ่งที่ถูกทำ)	กริยาคุมพากย์ (ลงการิตปัจจย)
๑.	อุปาสโก	เถร	-	นีสีทาเปนุโต.
๒.	มาตา	ปุตต	-	นิปชฺชาเปนุตี.
๓.	โจโร	มनुสฺเส	-	กิลมาเปนุโต.
๔.	ลุตฺทโก	สตเต	-	มาราเปนุโต.
๕.	มหาเมโฆ	วสุส	-	วสุสาเปนุโต.
๖.	โพธิสตุโต	ปารมิโย	-	ปริปุราเปนุโต.

คำแปลประโยคที่มีกริยาในระหว่างเป็นเหตุกัตตุวาก

(อกรรมกริยา)

๑.อ.อุบาสก ยังพระเถระ ให้นั่งอยู่.

๒.อ.มารดา ยังบุตร ให้นอนอยู่.

๓.อ.โจร ยังมนุษย์ ท. ให้ลำบากอยู่.

๔.อ.นายพราน ยังสัตว์ ท. ให้ตายอยู่.

๕.อ.มหาเมฆ ยังฝน ให้ตกอยู่.

๖.อ.พระโพธิสัตว์ ยังบารมี ท. ให้เต็มรอบอยู่.

กริยาเหตุกัตตุวากทุกบทนอกจากแปลความหมายของธาตุและบอกคำแปลของกาลแล้ว ต้องเพิ่มคำว่า “ให้...” เข้าไปข้างหน้าคำแปลของธาตุด้วย

หลักการประกอบ อนุต ปัจจัยเป็นเหตุกัตตฺวาจก

อนุต ปัจจัยที่เป็นเหตุกัตตฺวาจกมีหลักการ ๕ อย่าง คือ

๑. ชาติที่นำมาประกอบจะเป็นสกัมมชาติก็ได้ อสกัมมชาติก็ได้

๒. ให้ลงปัจจัยในเหตุกัตตฺวาจกได้ทั้ง ๔ ตัว ตามลักษณะของชาติ

๓. หมวด ภู, รุช, สุ, ตน, จุร ไม่นิยมลงปัจจัยประจำหมวดชาติ

๔. หมวด ทิว, กี, คห จะลงปัจจัยประจำหมวดชาติหรือไม่ลงก็ได้

๕. ขยายนามศัพท์ใดมีลิงค์วณะวิภัตติคล้ายตามนามศัพท์นั้น

เฉพาะหมวด สุ ชาติเมื่อเป็นเหตุกัตตฺวาจกลงปัจจัยประจำหมวดก็มี

ตัวอย่างเช่น ปาปฺณาเปตฺวา, สุณนฺปิโต แต่มีใช้น้อย

อนฺต ปัจจัย

องค์ประกอบเมื่อเป็นเหตุกัตตุวาก

สํกัมม/อกัมม.

๑)เณ ฌย
ณาเป ณาปย

อนฺต

วิภัตตินาม

๒)ลงปัจจัยประจําหมวดธาตุด้วย
ย, นา, อุณา, ฌุหา+การิตปัจจัย

หลักการลง เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย ปัจจัย
หลังธาตุประเภทต่าง ๆ

๑.เอกสระธาตุที่เป็นสระ อา, อิ, อี ให้ลง ณาเป, ณาปย ปัจจัยเท่านั้น

ณาเป ปัจจัย		ณาปย ปัจจัย		คำแปล
อฺญา+ณาเป+อนฺต	=อฺญาเนนฺโต	อฺญา+ณาปย+อนฺต	=อฺญาปนฺโต	ยัง...ให้รู้้อยู่
ทา+ณาเป+อนฺต	=ทาเนนฺโต	ทา+ณาปย+อนฺต	=ทาปนฺโต	ยัง...ให้ให้้อยู่
ชฺชิ+ณาเป+อนฺต	=ชฺชยานेनฺโต	ชฺชิ+ณาปย+อนฺต	=ชฺชยาปนฺโต	ยัง...ให้ชนะ้อยู่
จฺจิ+ณาเป+อนฺต	=จฺชยานेनฺโต	จฺจิ+ณาปย+อนฺต	=จฺชยาปนฺโต	ยัง...ให้สั่งสม้อยู่
นฺนี+ณาเป+อนฺต	=นฺนยานेनฺโต	นฺนี+ณาปย+อนฺต	=นฺนยาปนฺโต	ยัง...ให้นำไป้อยู่
วฺวี+ณาเป+อนฺต	=วฺวยานेनฺโต	วฺวี+ณาปย+อนฺต	=วฺวยาปนฺโต	ยัง...ให้ทอ้อยู่
คฺคี+ณาเป+อนฺต	=คฺคยานेनฺโต	คฺคี+ณาปย+อนฺต	=คฺคยาปนฺโต	ยัง...ให้ขั้บร็อง้อยู่

ธาตุพยางค์เดี่ยวเป็นสระ อา มีใช้มากในวรรณคดีบาลี

๑. นิ+ธา+ณาปย+อนฺต+ลี

=นิธำปนฺโต

ยัง...ให้ฝังไว้อยู่

๒. ทา+ณาปย+อนฺต+ลี

=ทำปนฺโต

ยัง...ให้ถวายเป็นอยู่

๓. ปา+(ย)+ณาปย+อนฺต+ลี

=ปำยำปนฺโต

ยัง...ให้ดื่มอยู่

๔. อุ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี

=อุ+ฐำปนฺโต

ยัง...ให้ตั้งมั่นอยู่

๕. นิ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี

=นิ+ฐำปนฺโต

ยัง...ให้สำเร็จอยู่

๖. อุ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี

=อุ+ฐำปนฺโต

ยัง...ให้ลุกขึ้นอยู่

๗. ส+อุ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี

=ส+อุ+ฐำปนฺโต

ยัง...ให้ตั้งขึ้นอยู่

๘. ป+ติ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี

=ป+ติ+ฐำปนฺโต

ยัง...ให้ตั้งมั่นอยู่

๘. อธิ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี	=อธิฏฐापยนฺโต	ยัง...ให้ตั้งมั่นอยู่
๙. สํ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี	=สณฺฐापยนฺโต	ยัง...ให้ตั้งมั่นอยู่
๑๐. สํ+นิ+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี	=สณฺนิฏฐापยนฺโต	ยัง...ให้ตั้งมั่นอยู่
๑๑. วิ+อา+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี	=วฏฐापยนฺโต	ยัง...ให้ตั้งลงอยู่
๑๒. ป+ฐา+ณาปย+อนฺต+ลี	=ปฏฐापยนฺโต	ยัง...ให้เริ่มตั้งอยู่
๑๓. ปริ+ธา+ณาปย+อนฺต+ลี	=ปริธापยนฺโต	ยัง...ให้ฝั่งอยู่
๑๔. ปา+ณย+อนฺต+ลี	=ปายนฺตี*	ยัง...ให้ดื่มอยู่
๑๕. ปา>ปาย+ณ+อนฺต+ลี	=ปาเยนฺตี*	ยัง...ให้ดื่มอยู่

รูป ปายนฺตี, ปาเยนฺตี นี้มีใช้หลายแห่งในวรรณคดีบาลี (ปา ชาติในความ
ดื่ม ยกเว้นไม่นิยมลง ณาเป, ณาปย ตามกฎเกณฑ์ทั่วไป)

๒. เอกสระธาตุที่เป็นสระ อุ, อุ ให้ลง เณ, ฌย ปัจจัยเท่านั้น

เณ ปัจจัย		ฌย ปัจจัย		คำแปล
สฺ+เณ+อนฺต	=สาเวนฺโต	สฺ+ฌย+อนฺต	=สวายนฺโต	ยัง...ให้ฟังอยู่
จฺ+เณ+อนฺต	=จาเวนฺโต	จฺ+ฌย+อนฺต	=จายนฺโต	ยัง...ให้เคลื่อนอยู่
ภฺ+เณ+อนฺต	=ภาเวนฺโต	ภฺ+ฌย+อนฺต	=ภายนฺโต	ยัง...ให้เจริญอยู่

อย่างไรก็ตาม สำหรับธาตุบางตัวแม้เป็นสระ อุ, อุ ก็ไม่นิยมลง เณ, ฌย ปัจจัย กลับใช้ ณาเป, ณาปย แทน ตัวอย่างเช่น

ชฺ ธาตุ ในความเล่นไป :ชวาปนฺโต ยัง...ให้เล่นไปแล้ว

ลฺ ธาตุ ในความเกี่ยว :ลวาปนฺโต ยัง...ให้เกี่ยวแล้ว

ธาตุพยางค์เดี่ยวเป็น อ อู ที่มีใช้มากในวรรณคดีบาลี

๑. อนุ+ภฺ+ณฺย+อนฺต+ลี	=อนุภาวณฺโต	ยัง...ให้เสวยอยู่
๒. วิ+ภฺ+ณฺย+อนฺต+ลี	=วิภาวณฺโต	ยัง...ให้เจริญอยู่
๓. อภิ+ภฺ+ณฺย+อนฺต+ลี	=อภิภาวณฺโต	ยัง...ให้ข่มขี่อยู่
๔. สํ+ภฺ+ณฺย+อนฺต+ลี	=สมฺภาวณฺโต	ยัง...ให้เจริญอยู่

๓.อเนกสรระธาตุ (ยกเว้นหมวด จุร ธาตุ) ลงการิตปัจจัยได้ทั้ง ๔ ตัว

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
มร+เณ+อนฺต	=มาเณฺโต	มร+ณย+อนฺต	=มารยณฺโต	ยัง...ให้ตายอยู่
รุช+เณ+อนฺต	=โรเณฺโต	รุช+ณย+อนฺต	=โรธยณฺโต	ยัง...ให้ปิดอยู่
พुरु+เณ+อนฺต	=โพเณฺโต	พुरु+ณย+อนฺต	=โพธยณฺโต	ยัง...ให้รู้อยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาพย ปัจจัย		คำแปล
ปจ+ณาเป+อนฺต	=ปาจาเปณฺโต	ปจ+ณาพย+อนฺต	=ปาจาพยณฺโต	ยัง...ให้หุงอยู่
คห+ณาเป+อนฺต	=คาหาเปณฺโต	คห+ณาพย+อนฺต	=คาหาพยณฺโต	ยัง...ให้รับอยู่
กร+ณาเป+อนฺต	=การาเปณฺโต	กร+ณาพย+อนฺต	=การาพยณฺโต	ยัง...ให้ทำอยู่

ธาตุที่มี ๒ พยางค์ขึ้นไป

๑. วห+ณฺย+อนฺต+ลี

=วาทยนฺโต

ยัง...ให้นำไปอยู่

๒. ลภ+ณฺย+อนฺต+ลี

=ลาภยนฺโต

ยัง...ให้ได้อยู่

๓. ราช+ณฺย+ย+อนฺต+ลี

=ราชยนฺโต

ยัง...ให้ย่อมอยู่

๔. วจ+ณฺย+ย+อนฺต+ลี

=วาจยนฺโต

ยัง...ให้กล่าวอยู่

๕. นิ+ชิป+ณฺยาปย+อนฺต+ลี

=นิกฺชิปายยนฺโต

ยัง...ให้ขว่างอยู่

๖. กีฬ+ณฺยาปย+อนฺต+ลี

=กีฬายยนฺโต

ยัง...ให้เล่นอยู่

๗. ขม+ณฺยาปย+อนฺต+ลี

=ขมายยนฺโต

ยัง...ให้ยกโทษอยู่

๘. ตป+ณฺยาปย+อนฺต+ลี

=ตปายยนฺโต

ยัง...ให้ร้อนอยู่

๔. เฉพาะหมวด จุร ธาตุให้ลงเฉพาะ ณาเป, ณาพย ปัจจัยเท่านั้น

ณาเป ปัจจัย		ณาพย ปัจจัย		คำแปล
ขุส+ณาเป+อนฺต	=โฆสาเปนฺโต	ขุส+ณาพย+อนฺต	=โฆสาปนฺโต	ยัง_ให้ประกาศอยู่
คูป+ณาเป+อนฺต	=โคปาเปนฺโต	คูป+ณาพย+อนฺต	=โคปาปนฺโต	ยัง_ให้ค้ำครองอยู่
จท+ณาเป+อนฺต	=จาทาเปนฺโต	จท+ณาพย+อนฺต	=จาทาปนฺโต	ยัง_ให้มุ่งอยู่
ธร+ณาเป+อนฺต	=ธธาเปนฺโต	ธร+ณาพย+อนฺต	=ธธาปนฺโต	ยัง_ให้ทรงจำอยู่
ทิส+ณาเป+อนฺต	=เทสาเปนฺโต	ทิส+ณาพย+อนฺต	=เทสาปนฺโต	ยัง_ให้แสดงอยู่
ปิส+ณาเป+อนฺต	=เปสาเปนฺโต	ปิส+ณาพย+อนฺต	=เปสาปนฺโต	ยัง_ให้ส่งไปอยู่
กถ+ณาเป+อนฺต	=กถาเปนฺโต	กถ+ณาพย+อนฺต	=กถาปนฺโต	ยัง_ให้กล่าวอยู่

วิธีการพฤษ์ของ เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย บัจจัย ในเหตุกัตตฺวาก

วิธีการพฤทธิของ เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย ปัจจัย

เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย เป็นปัจจัยที่เนื่องด้วย ฌ คือมี ฌ ติดตาม จึงมีวิธีการพฤทธิและข้อห้ามในการพฤทธิสระดับธาตุเหมือน เณ, ฌย ปัจจัยในหมวด จุร ธาตุที่เรียนมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม สำหรับ เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย ปัจจัยในเหตุกัตตุ วาจกนี้มีรายละเอียดบางอย่างที่แตกต่างจาก เณ, ฌย ปัจจัยในหมวด จุร ธาตุบ้างเล็กน้อย มีหลักการที่ควรทราบดังนี้....

วิธีการพทฺธิ์ของ เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย ปัจจัย

๑.เอกสระธาตุที่เป็นสระ อ, อุ พทฺธิ์ อ, อุ เป็น โอ แล้วแปลง โอ เป็น

อาว (ห้ามลง ฌาเป, ฌาปย ปัจจัย) เช่น

สฺ+เณ+อนฺต+ลี =สาเวนฺโต ยัง...ให้ฟังอยู่

สฺ+ฌย+อนฺต+ลี =สาวยนฺโต ยัง...ให้ฟังอยู่

ภฺ+เณ+อนฺต+ลี =ภาเวนฺโต ยัง...ให้เจริญอยู่

ภฺ+ฌย+อนฺต+ลี =ภาวยนฺโต ยัง...ให้เจริญอยู่

จฺ+เณ+อนฺต+ลี =จาเวนฺโต ยัง...ให้เคลื่อนอยู่

จฺ+ฌย+อนฺต+ลี =จาวยนฺโต ยัง...ให้เคลื่อนอยู่

ยกเว้น ชฺ ธาตุและ ลฺ ธาตุนิยมลง ฌาเป, ฌาปย ปัจจัยดังกล่าวแล้ว

๒.เอกสระธาตุเป็นสระ **อิ, อี** พฤทธิ **อิ, อี** เป็น **เอ** แล้วแปลง **เอ** เป็น **อาย**
 (ห้ามลง **เณ, ฌย** บัจจัย) ด้วยอำนาจของ **ณาเป, ณาปย** บัจจัยนี้มีอำนาจให้
ทำการร้สสะ **อาย** กลับเป็น **อย** ก็ได้ เช่น

ลี+ณาเป+อนฺต = สยามเณโต	ร้สสะเป็น สยามเณโต	ยัง...ให้นอนอยู่
ลี+ณาปย+อนฺต = สยามปยเณโต	ร้สสะเป็น สยามปยเณโต	ยัง...ให้นอนอยู่
ชี+ณาเป+อนฺต = ชายาเณโต	ร้สสะเป็น ชยามเณโต	ยัง...ให้ชนะอยู่
ชี+ณาปย+อนฺต = ชายापยเณโต	ร้สสะเป็น ชยามปยเณโต	ยัง...ให้ชนะอยู่
นี+ณาเป+อนฺต = นยามเณโต	ร้สสะเป็น นยามเณโต	ยัง...ให้นำไปอยู่
นี+ณาปย+อนฺต = นยามปยเณโต	ร้สสะเป็น นยามปยเณโต	ยัง...ให้นำไปอยู่
ภี+ณาเป+อนฺต = ภายาเณโต	ร้สสะเป็น ภยามเณโต	ยัง...ให้กลัวอยู่

สำหรับธาตุบางตัวที่มีอุปสรรคอยู่หน้าจะไม่พฤทธิสระต้นธาตุก็ได้
แต่ให้**ลบสระต้นธาตุทิ้ง**แทน ตัวอย่างเช่น

อา+**นี**+ณาเป+อนฺต+ลี =อานาเปนฺโต ยัง...ให้นำมาอยู่

อุ+**ลี**+ณาเป+อนฺต+ลี =อุสุสาเปนฺโต ยัง...ให้ยกขึ้นอยู่

ธาตุบางตัวพฤทธิ อี เป็น **เอ** เท่านั้นโดยไม่แปลง **เอ** เป็น **อาย**

ตัวอย่างเช่น

ชี+ณาเป+อนฺต+ลี =เชเปนฺโต ยัง...ให้สั้นไปอยู่

๓.เอกสระธาตุที่เป็นสระ อา ให้ลง ณาเป, ณาปย ปัจจัยเท่านั้น โดยไม่ต้อง
เปลี่ยนแม่แปลงธาตุ (ห้ามลง เณ, ฌย ปัจจัย) ตัวอย่างเช่น

ปริ+ท+ณาเป+อนฺต =ปริทปนฺโต ยัง...ย่อมให้ล้อม

ปฐฺ+ว+ณาเป+อนฺต =ปฐฺวาปนฺโต ยัง...ย่อมให้พุงกลับ

นิ+ท+ณาเป+อนฺต =นิทฺทปนฺโต ยัง...ย่อมให้หลับ

นุ+ท+ณาเป+อนฺต =นุทปนฺโต ยัง...ย่อมให้อาบ

หลักการพหุวิธีสระต้นธาตุของอเนกสระธาตุ

๑.อเนกสระธาตุที่มีสระต้นธาตุเป็น อุ พหุวิธี อู เป็น โอ (ลงได้ทุกปัจจัย)

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
รฐ+เณ+อนฺต	=โรเณฺโต	รฐ+ณย+อนฺต	=โรธยฺโต	ยัง_ให้ปิดอยู่
มฺจ+เณ+อนฺต	=โมเณฺโต	มฺจ+ณย+อนฺต	=โมจยฺโต	ยัง_ให้ปล่อยอยู่
ภุช+เณ+อนฺต	=โภเชนฺโต	ภุช+ณย+อนฺต	=โภชยฺโต	ยัง_ให้กินอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาพย ปัจจัย		คำแปล
รฐ+ณาเป+อนฺต	=โรธาเปฺโต	รฐ+ณาพย+อนฺต	=โรธาพยฺโต	ยัง_ให้ปิดอยู่
มฺจ+ณาเป+อนฺต	=โมจาเปฺโต	มฺจ+ณาพย+อนฺต	=โมจาพยฺโต	ยัง_ให้ปล่อยอยู่

๒.อเนกสระธาตุที่มีสระต้นธาตุเป็น อิ พยัพธ์ อิ เป็น เอ

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
จิต+เณ+อนฺต	=จเณทฺโต	จิต+ณย+อนฺต	=จณทฺโต	ยัง...ให้ตัดอยู่
ภित+เณ+อนฺต	=ภเณทฺโต	ภิต+ณย+อนฺต	=ภณทฺโต	ยัง...ให้ตีอยู่
สิต+เณ+อนฺต	=สเณทฺโต	สิต+ณย+อนฺต	=สณทฺโต	ยัง...ให้รดอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาพย ปัจจัย		คำแปล
จิต+ณาเป+อนฺต	=จเณทฺโต	จิต+ณาพย+อนฺต	=จเณทฺโต	ยัง...ให้ตัดอยู่
ภิต+ณาเป+อนฺต	=ภเณทฺโต	ภิต+ณาพย+อนฺต	=ภเณทฺโต	ยัง...ให้ตีอยู่
สิต+ณาเป+อนฺต	=สเณทฺโต	สิต+ณาพย+อนฺต	=สเณทฺโต	ยัง...ให้รดอยู่

๓. อเนกสรรธาตุที่มีสระต้นธาตุเป็น อ พยัทธ อ เป็น อา

ณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
วห+ณ+อนฺต	=วาหนฺโต	วห+ณย+อนฺต	=วาทยนฺโต	ยัง...ให้นำไปอยู่
วท+ณ+อนฺต	=วาหนฺโต	วท+ณย+อนฺต	=วาทยนฺโต	ยัง...ให้กล่าวอยู่
กร+ณ+อนฺต	=กาณฺโต	กร+ณย+อนฺต	=การยนฺโต	ยัง...ให้ทำอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาปย ปัจจัย		คำแปล
วห+ณาเป+อนฺต	=วาทาเปณฺโต	วห+ณาปย+อนฺต	=วาทาปยนฺโต	ยัง...ให้นำไปอยู่
วท+ณาเป+อนฺต	=วาทาเปณฺโต	วท+ณาปย+อนฺต	=วาทาปยนฺโต	ยัง...ให้กล่าวอยู่
กร+ณาเป+อนฺต	=การาเปณฺโต	กร+ณาปย+อนฺต	=การาปยนฺโต	ยัง...ให้ทำอยู่

หลักการและข้อห้ามในการพฤทธิ

๑. อเนกสระธาตุที่มีสระต้นธาตุเป็นที่ชะ (เสียงยาว) ไม่ต้องพฤทธิ

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
ขาท+เณ+อนฺต	=ขาเทนฺโต	ขาท+ณย+อนฺต	=ขาทยนฺโต	ยัง...ให้กินอยู่
ฐาท+เณ+อนฺต	=ฐาเวนฺโต	ฐาท+ณย+อนฺต	=ฐาวยนฺโต	ยัง...ให้วิ่งไปอยู่
โธว+เณ+อนฺต	=โธเวนฺโต	โธว+ณย+อนฺต	=โธวยนฺโต	ยัง...ให้ชักอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาปย ปัจจัย		คำแปล
ภาส+ณาเป+อนฺต	=ภาสาเปนฺโต	ภาส+ณาปย+อนฺต	=ภาสาปยนฺโต	ยัง...ให้กล่าวอยู่
ยาจ+ณาเป+อนฺต	=ยาจาเปนฺโต	ยาจ+ณาปย+อนฺต	=ยาจาปยนฺโต	ยัง...ให้ขออยู่

๒.อเนกสระธาตุที่สระต้นธาตุเป็นรัสสระมีพยัญชนะสังโยคอยู่หลังห้ามพฤทธิ

เณ ปัจจัย		ถนย ปัจจัย		คำแปล
ปฺจฺจ+เณ+อนฺต	=ปฺจฺจเณฺโต	ปฺจฺจ+ถนย+อนฺต	=ปฺจฺจถนฺโต	ยัง...ให้ถามอยู่
พฺนฺธ+เณ+อนฺต	=พฺนฺธเณฺโต	พฺนฺธ+ถนย+อนฺต	=พฺนฺธถนฺโต	ยัง...ให้มัดอยู่
สิกฺข+เณ+อนฺต	=สิกฺขเณฺโต	สิกฺข+ถนย+อนฺต	=สิกฺขถนฺโต	ยัง...ให้เรียนอยู่
ถนาเป ปัจจัย		ถนาปย ปัจจัย		คำแปล
มทฺท+ถนาเป+อนฺต	=มทฺทถาเปฺโต	มทฺท+ถนาปย+อนฺต	=มทฺทถापยฺโต	ยัง...ให้เหยียบอยู่
ลฺลฺจ+ถนาเป+อนฺต	=ลฺลฺจถาเปฺโต	ลฺลฺจ+ถนาปย+อนฺต	=ลฺลฺจถापยฺโต	ยัง...ให้ถอนอยู่
จฺินฺต+ถนาเป+อนฺต	=จฺินฺตถาเปฺโต	จฺินฺต+ถนาปย+อนฺต	=จฺินฺตถापยฺโต	ยัง...ให้คิดอยู่

๓.ธาตุในหมวด รุช ธาตุ ถ้าลงนิคคหิตอาคมแล้วแปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะ
 ที่สุดวรรคของพยัญชนะที่สุดธาตุ ห้ามพฤทธิสระต้นธาตุ

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
รุกช+เณ+อนฺต	=รุกฺเณโต	รุกช+ณย+อนฺต	=รุกฺชยฺโต	ยัง...ให้กินอยู่
มฺจ+เณ+อนฺต	=มฺจฺเณโต	มฺจ+ณย+อนฺต	=มฺจฺยฺโต	ยัง...ให้ปล่อยอยู่
ภิท+เณ+อนฺต	=ภินฺเณโต	ภิท+ณย+อนฺต	=ภินฺยฺโต	ยัง...ให้ตีอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาปย ปัจจัย		คำแปล
ยฺช+ณาเป+อนฺต	=ยฺชฺณาเปโต	ยฺช+ณาปย+อนฺต	=ยฺชฺณาปยฺโต	ยัง...ให้เทียมอยู่
ลিপ+ณาเป+อนฺต	=ลิมฺปาเปโต	ลিপ+ณาปย+อนฺต	=ลิมฺปาปยฺโต	ยัง...ให้ฉาบอยู่

หมวด รุฐ ฐาตุเมื่อไม่ลงนิคคหิตให้พฤทธิ์ต้นฐาตุตามปกติ

๑. **รุฐ**+ณฺาป+อนฺุต+ลี =โรฐาปยนฺุโต ยัง...ให้ปดอยฺุ
๒. **มุจ**+ณฺาป+อนฺุต+ลี =โมจาปยนฺุโต ยัง...ให้ปล่อยอยฺุ
๓. **ภุช**+ณฺาป+อนฺุต+ลี =โภชาปยนฺุโต ยัง...ให้กินอยฺุ
๔. **ลีป**+ณฺาป+อนฺุต+ลี =เลปาปยนฺุโต ยัง...ให้ฉาบอยฺุ
๕. **ลีจ**+ณฺาป+อนฺุต+ลี =เสจาปยนฺุโต ยัง...ให้รดอยฺุ
๖. **ยุช**+ณฺาป+อนฺุต+ลี =โยชาปยนฺุโต ยัง...ให้ประกอบอยฺุ
๗. **ฉิท**+ณฺาป +อนฺุต+ลี =แฉทาปยนฺุโต ยัง...ให้ตัดอยฺุ

๔.ธาตุที่มีสระ อิ เป็นที่สุด ถ้าลงนิคคหิตอาคมแล้วแปลงนิคคหิตเป็น
พยัญชนะที่สุดวรรคของพยัญชนะที่สุดธาตุ ห้ามพฤทธิ

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
มฺ+เณ+อนฺต	=มณฺเณนฺโต	มฺ+ณย+อนฺต	=มณฺเณนฺโต	ยัง_ให้ประดับอยู่
อุ+ณิ+เณ+อนฺต	=อุตฺถมฺเณนฺโต	อุ+ณิ+ณย+อนฺต	=อุตฺถมฺณนฺโต	ยัง_ให้ค้ำชูอยู่
วิ+ชฺชิ+เณ+อนฺต	=วิกฺขมฺเณนฺโต	วิ+ชฺชิ+ณย+อนฺต	=วิกฺขมฺณนฺโต	ยัง_ให้ถอนอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาปย ปัจจัย		คำแปล
กฺ+ณาเป+อนฺต	=กมฺปาเปนฺโต	กฺ+ณาปย+อนฺต	=กมฺปาปนฺโต	ยัง_ให้ลั่นอยู่
กฺ+ติ+ณาเป+อนฺต	=กนฺตาเปนฺโต	กฺ+ติ+ณาปย+อนฺต	=กนฺตายนฺโต	ยัง_ให้ผ่าอยู่

๕.ธาตุในหมวด ทิว ธาตุ ถ้าไม่ลง ย บั้จจ้ยให้พฤทธิ์ตามกฎได้

เณ บั้จจ้ย		ณย บั้จจ้ย		คำแปล
ตุส+เณ+อนฺต	=โตเสนฺโต	ตุส+ณย+อนฺต	=โตสยนฺโต	ยัง...ให้ยืนดีอยู่
สุส+เณ+อนฺต	=โสเสนฺโต	สุส+ณย+อนฺต	=โสสยนฺโต	ยัง...ให้แห้งอยู่
กุป+เณ+อนฺต	=โกเปนฺโต	กุป+ณย+อนฺต	=โกปยนฺโต	ยัง...ให้โกรธอยู่
ณาเป บั้จจ้ย		ณาพย บั้จจ้ย		คำแปล
สุธ+ณาเป+อนฺต	=โสธาเปนฺโต	สุธ+ณาพย+อนฺต	=โสธापยนฺโต	ยัง...ให้ชำระอยู่
นส+ณาเป+อนฺต	=นาสาเปนฺโต	นส+ณาพย+อนฺต	=นาสาพยนฺโต	ยัง...ให้ฉิบหายอยู่
ชี่+ณาเป+อนฺต	=เชเปนฺโต	ชี่+ณาพย+อนฺต	=เชพยนฺโต	ยัง...ให้สิ้นไปอยู่

๖.ธาตุในหมวด ทิว ธาตุ ถ้ำลง ย ปัจจัยห้ามพฤทธิ

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
สิว+ย+เณ+อนฺต	=สิพฺเพนฺโต	สิว+ย+ณย+อนฺต	=สิพฺพณฺโต	ยัง...ให้เย็บอยู่
สุส+ย+เณ+อนฺต	=สุสุเสนฺโต	สุส+ย+ณย+อนฺต	=สุสุสณฺโต	ยัง...ให้แห้งอยู่
กุป+ย+เณ+อนฺต	=กุปฺเพนฺโต	กุป+ย+ณย+อนฺต	=กุปฺปนฺโต	ยัง...ให้โกรธอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาปย ปัจจัย		คำแปล
สุธ+ย+ณาเป+อนฺต	=สุชฺฌาเปนฺโต	สุธ+ย+ณาปย+อนฺต	=สุชฺฌาปนฺโต	ยัง...ให้ชำระอยู่
นส+ย+ณาเป+อนฺต	=นสฺสาเปนฺโต	นส+ย+ณาปย+อนฺต	=นสฺสาปนฺโต	ยัง...ให้จับหายอยู่
ขุภ+ย+ณาเป+อนฺต	=ขุพฺภาเปนฺโต	ขุภ+ย+ณาปย+อนฺต	=ขุพฺภापยนฺโต	ยัง...ให้กำเริบอยู่

วิธีการแปลง ย ปัจจัย กับที่สวดธาตุเป็นอย่างไรของธาตุในหมวด ทิว ธาตุ

๑. จ+ย = จุจ มุจ+ย+ณาเป+อนฺต+ลี = มุจุจาเปนฺโต ให้พ้านอยู่
๒. ช+ย = ชุช รช+ย+ณาเป+อนฺต+ลี = รชฺชาเปนฺโต ให้กำหนดอยู่
๓. ต+ย = จุจ นต+ย+ณาเป+อนฺต+ลี = นจุจาเปนฺโต ให้พ้อนอยู่
๔. ท+ย = ชุช ภิท+ย+ณาเป+อนฺต+ลี = ภิชฺชาเปนฺโต ให้แตกอยู่
๕. ฐ+ย = ชุฉ พุฐ+ย+ณาเป+อนฺต+ลี = พุชฺฉาเปนฺโต ให้ตรัสรู้อยู่
๖. ฬ+ย = ญญ มฬ+ย+ณาเป+อนฺต+ลี = มญฺญาเปนฺโต ให้รู้อยู่
๗. ป+ย = ปุป กุป+ย+ณาเป+อนฺต+ลี = กุปุปาเปนฺโต ให้โกรธอยู่

๘.	ภ+ย = พุภ	ลุภ+ย+ณาเป+อนฺต+ลี	= ลุพุภภาเนนฺโต	ให้โลภอยู่
๙.	ม+ย = มฺม	สม+ย+ณาเป+อนฺต+ลี	= สมมาเนนฺโต	ให้สงบอยู่
๑๐.	ว+ย = พุพ	ลีว+ย+ณาเป+อนฺต+ลี	= ลีพุพาเนนฺโต	ให้เย็บอยู่
๑๑.	ส+ย = สฺส	มุส+ย+ณาเป+อนฺต+ลี	= มุสฺสาเนนฺโต	ให้ล้อมอยู่
๑๒.	ห+ย = ยฺห	มุห+ย+ณาเป+อนฺต+ลี	= มุยฺหาเนนฺโต	ให้หลงอยู่

๓.๓๓ ชาติที่ลง อนุท ปัจจัยห้ามพฤทธิ อ เป็น อา

ณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
คห+อนุท+ณ+อนุต	=คณเหตุ	คห+อนุท+ณย+อนุต	=คณหยนุโต	ยัง...ให้จับอยู่
ณาย ปัจจัย		ณายย ปัจจัย		คำแปล
คห+อนุท+ณาย+อนุต	=คณทายนุโต	คห+อนุท+ณายย+อนุต	=คณทายยนุโต	ยัง...ให้จับอยู่

๔.๓๓ ชาติที่ไม่ลง อนุท ปัจจัยให้พฤทธิได้ตามปกติ

ณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
คห+ณ+อนุต	=คเหตุ	คห+ณย+อนุต	=คหยนุโต	ยัง...ให้จับอยู่
ณาย ปัจจัย		ณายย ปัจจัย		คำแปล
คห+ณาย+อนุต	=คทายนุโต	คห+ณายย+อนุต	=คทายยนุโต	ยัง...ให้จับอยู่

ธาตุหมวด คหฺ ที่มีอุปสรรคอยู่หน้า

๑. ปรี+คห+ณาเป+อนฺต+ลี	=ปรีคฺคาทเพนฺโต	ยัง...ให้กำหนดเอาอยู่
๒. อุ+คห+ณาเป+อนฺต+ลี	=อุคฺคาทเพนฺโต	ยัง...ให้เรียนอยู่
๓. นิ+คห+ณาเป+อนฺต+ลี	=นิกฺคาทเพนฺโต	ยัง...ให้ข่มอยู่
๔. ป+คห+ณาเป+อนฺต+ลี	=ปคฺคาทเพนฺโต	ยัง...ให้ยกย่องอยู่
๕. สํ+คห+ณาเป+อนฺต+ลี	=สํคฺคาทเพนฺโต	ยัง...ให้สงเคราะห์อยู่
๖. อนฺ+คห+ณาเป+อนฺต+ลี	=อนฺคฺคาทเพนฺโต	ยัง...ให้อนุเคราะห์อยู่

๘. ธาตุบางตัวได้รับการยกเว้นไม่ต้องพฤกษ์สระต้นธาตุ (ไม่นิยม)

เณ ปัจจัย		ณย ปัจจัย		คำแปล
ชน+เณ+อนฺต	=ชเนนฺโต	ชน+ณย+อนฺต	=ชนยนฺโต	ยัง... ให้เกิดอยู่
ณาเป ปัจจัย		ณาพย ปัจจัย		คำแปล
วส+ณาเป+อนฺต	=วสาเปนฺโต	วส+ณาพย+อนฺต	=วสาปยนฺโต	ยัง... ให้อยู่อยู่
คณ+ณาเป+อนฺต	=คณาเปนฺโต	คณ+ณาพย+อนฺต	=คณาปยนฺโต	ยัง... ให้นับอยู่
ทร+ณาเป+อนฺต	=ทราเปนฺโต	ทร+ณาพย+อนฺต	=ทราปยนฺโต	ยัง... ให้นำไปอยู่
วท+ณาเป+อนฺต	=วทาเปนฺโต	วท+ณาพย+อนฺต	=วทาปยนฺโต	ยัง... ให้กล่าวอยู่
ลภ+ณาเป+อนฺต	=ลภาเปนฺโต	ลภ+ณาพย+อนฺต	=ลภาปยนฺโต	ยัง... ให้ได้อยู่

อเนกสัระธาตุที่ต้นธาตุมีเสียงสั้นไม่จำเป็นต้องพฤทธิ์ต้นธาตุเสมอไปเนื่องจากเป็นความนิยมทางภาษา ธาตุใดต้องพฤทธิ์หรือไม่ต้องพฤทธิ์ให้สังเกตจดจำจากปกกรณ์ต่างๆ

๑. กถ+ณาเป+อนฺต +ลี	=กถาเปนฺโต	ยัง...ให้กล่าวอยู่
๒. ขน+ณาเป+อนฺต +ลี	=ขนาเปนฺโต	ยัง...ให้ขุดอยู่
๓. ขม+ณาเป+อนฺต +ลี	=ขมาเปนฺโต	ยัง...ให้ยกโทษอยู่

การลงปัจจัยประจําหมวดธาตุก่อนลงปัจจัย
ในเหตุกัตตฺวาจก
ของธาตุในหมวด สฺ, กิ, คห

หมวด สฺ ชาติ

หมวดนี้มีจำนวนไม่มากนักมีตัวอย่างให้ศึกษาน้อย โดยทั่วไปธาตุสระ
เดี่ยวลงท้ายด้วยสระ อุ อุ เมื่อเป็นเหตุกัตตฺวาจากจะลง **เณ ฌย ปัจจัย**
เท่านั้น

-สฺ+เณ+อนฺต+ลี =สาเวนฺโต ยัง...ให้ฟังอยู่

-สฺ+ฌย+อนฺต+ลี =สาวยโต ยัง...ให้ฟังอยู่

อนึ่ง ในวรรณคดีบาลีบางแห่งมีตัวอย่างให้เทียบเคียงได้ว่า หมวด
นี้มีเมื่อประสงค์จะให้เป็นเหตุกัตตฺวาจากสามารถจะลงปัจจัย
ประจำหมวดธาตุก่อนก็ได้ จากนั้นจึงลง ณาเป ณาปย ปัจจัย ดัง
ตัวอย่างต่อไปนี้

- ๑) สุณานิปาต ธรรมบทภาค ๒ หน้า ๔๔
- ๒) สุณาเปตฺตํ สารตฺตูปกาสินี ๒ ข้อ ๒๑๘ หน้า ๒๖๘
- ๓) อารุณาเปสฺสสามิ ชาติกฏจกธา ๔ ดิก-ปญฺจกนิปาตวณฺณนา หน้า ๕๕๐
- ๔) ปริยาปฺปณาเปสฺสํ สารตฺตูปกาสินี ๑ ข้อ ๒๔๖ หน้า ๓๐๙
- ๕) ปาปฺปณาเปตฺตวา สมนฺตปาสาทิกกา ๓ หน้า ๑๖๒

จากตัวอย่างนี้สามารถนำมาประยุกต์เพื่อลงกับ อนุต ปัจจัยได้ ดังนี้

- ๑) สุณาเปนฺโต
- ๒) อารุณาเปนฺโต
- ๓) ปริยาปฺปณาเปนฺโต

ธาตุหมวด สฺ เหนือนี้ลงปัจจัยประจำหมวดธาตุด้วยมีรูปดังนี้

๑. สฺ+ณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=สฺณาเนหฺโต	ยัง...ให้ฟังอยู่
๒. อา+วฺ+ณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=อาวฺณาเนหฺโต	ยัง...ให้ร้อยอยู่
๓. ลี+ณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=ลีณาเนหฺโต	ยัง...ให้เย็บอยู่
๔. ป+หิ+ณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=ปหิณาเนหฺโต	ยัง...ให้ส่งไปอยู่
๕. สกฺก+อุณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=สกฺกอุณาเนหฺโต	ยัง...ให้อาจอยู่
๖. อา+วฺ+ณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=อาวฺณาเนหฺโต	ยัง...ให้ร้อยอยู่
๗. อภิ+สมฺภฺ+อุณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=อภิสมฺภฺณาเนหฺโต	ยัง...ให้สำเร็จอยู่
๘. ปริ+ย+อป+อุณา+ณาเป+อนฺต+ลี	=ปริยาปฺอุณาเนหฺโต	ยัง...ให้เล่าเรียนอยู่

การลงปัจจัยประจําหมวดธาตุในหมวด กิ ธาตุ

ธาตุหมวด “กิ” ธาตุ มีวิธีการประกอบกิริยาอยู่ ๒ แบบด้วยกัน คือ

๑)แบบไม่ลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ

๒)แบบลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ

โดยมากนิยมลงปัจจัยประจําหมวดธาตุมากกว่าไม่ลงปัจจัย มีวิธีการดังนี้

๑)แบบไม่ลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ (นา ปัจจัย)

-ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ อุ, อู ให้ลง เณ, ฌย ปัจจัย

-ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ อา, อิ, อี ให้ลง ฌาเป, ฌาปย ปัจจัย

๒)แบบลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ (นา ปัจจัย)

-เมื่อลง นา ปัจจัยแล้วให้ลง ฌาเป, ฌาปย ปัจจัย

ตัวอย่างต่อไปนี้มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีบาลี

มีทั้งแบบที่ลง อนุต ปัจจัยและปัจจัยอื่น ๆ มีทั้งกิริยาภิกตัก์และกิริยาอาชยาต

ให้ศึกษาเทียบเคียงนำไปใช้ตามสมควร

๑. ตัวอย่างธาตุในหมวด ก็ ธาตุแบบที่ไม่ลง นา ปัจจัย

-ชยาเปตฺวา ชาตกฏฐกถา ๓ ทุกนินฺปาตวณฺณนา หน้า ๒๘๔

-ชยาเปสิ ชาตกฏฐกถา ๖ เอกาทสฺก-ปฺกิณฺณกนินฺปาตวณฺณนา หน้า ๑๐

-ชยาเปสิ ชาตกฏฐกถา ๔ ติก-ปญฺจกนินฺปาตวณฺณนา หน้า ๑๑๙

๒. ตัวอย่างธาตุในหมวด กิ ธาตุแบบที่ลง ษา ปัจจัย (แปลง น เป็น ณ)

- วิกิธนาเพนุโต (สารตฤปกาสินี ๑ หน้า ๒๑๘)
- วิกุกิธนาเพนุตี (ธรรมบทภาค ๓ หน้า ๗๐)
- สุชานาเพนุโต (ชาตกฏจกถา ๙ มหานิปาตวณฺณนา (๑) หน้า ๔๔๙)
- ชานาปีตา (ชาตกฏจกถา ๘ ปญญาส-สตฺตตินิปาตวณฺณนา หน้า ๓๘๒)
- ชานาเปตพฺโพ (สมันตปาสาทิกกา เล่ม ๓ หน้า ๔๔)
- ชานาเปตี (สมันตปาสาทิกกา เล่ม ๑ หน้า ๒๙๔)
- ชานาเปตฺวา (ธรรมบท ภาคที่ ๒ หน้า ๑๑)

- จิณาเปตฺวา (สมันตปาสาทิกา เล่ม ๑ หน้า ๘๙)
- ชีนาเปติ (ปรหมัตถทีปนี ๒ หน้า ๓๐๙)
- วิจิณาเปนฺตี (มโนปุรณี ๓ หน้า ๑๖)
- โอจิณาเปนฺเต (มโนปุรณี ๓ หน้า ๔๑)
- โอธฺรฺนาเปตฺวา (ชาตกฏจกธา ๒ เอกนิปาตวณฺณนา หน้า ๓๔๙)
- มิณาเปตฺวา (ธรรมบทภาคที่ ๗)
- โอผฺรฺนาเปตฺวา (วินย. จุลลวคฺโค (๒) ข้อ ๓๓๘ หน้า ๑๕๖)
- มิณาเปนฺโต (ชาตกฏจกธา ๔ ติก-ปญจกนิปาตวณฺณนา หน้า ๑๒๙)
- วินิจฺจิณาเปหิ (สมันตปาสาทิกา เล่ม ๒ หน้า ๙๘)

แจกธาตุหมวด กี่ พร้อมกับลงปัจจัยประจําหมวดธาตุด้วยเป็นตัวอย่าง

๑. กี่+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=กีนําเปนฺโต	ยัง...ให้ชื้ออยู่
๒. ชี+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=ชินําเปนฺโต	ยัง...ให้ชนะอยู่
๓. ฐุ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=ฐนําเปนฺโต	ยัง...ให้กํ้าจัดอยู่
๔. จี+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=จินําเปนฺโต	ยัง...ให้สั่งสมอยู่
๕. ลุ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=ลุนําเปนฺโต	ยัง...ให้เกี่ยวอยู่
๖. ญา>ชา+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=ชานําเปนฺโต	ยัง...ให้รู้้อยู่
๗. โอ+มุ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=โอมุณําเปนฺโต	ยัง...ให้ไปรยอยู่

๘. นิ+ฤ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=นิตฤๅนาเป๑โต	ยัง...ให้ทอดถอนอยู่
๙. อนุ+ฤ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=อนฺตฤๅนาเป๑โต	ยัง...ให้สะอื้นอยู่
๑๐. อภิ+ฤ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=อภิ๑ตฤๅนาเป๑โต	ยัง...ให้ชมเชยอยู่
๑๑. นิ+จิ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=นิจ๑จิ๑นาเป๑โต	ยัง...ให้ตัดสินอยู่
๑๒. นิ+มา+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=นิ๑ม๑มิ๑นาเป๑โต	ยัง...ให้เนรมิตอยู่*
๑๓. มา+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=มิ๑นาเป๑โต	ยัง...ให้นับอยู่*
๑๔. วิ+นิ+จิ+นา+ณาเป+อนฺต+ลี	=วิ๑นิ๑จิ๑นาเป๑โต	ยัง...ให้วินิจฉัยอยู่

*มา แปลงเป็น มิ เสมอเมื่อลง นา ปัจจัย

การลงปัจจัยประจำหมวดธาตุในหมวด คห ธาตุ

ธาตุหมวด คห มีวิธีการประกอบกิริยา ๒ แบบ คือ

๑)แบบที่ลง ฌหา ปัจจัย

๒)แบบที่ไม่ลง ฌหา ปัจจัย ซึ่งเป็นปัจจัยประจำหมวดธาตุ

๑.ตัวอย่างธาตุในหมวด คห ธาตุแบบที่ไม่ลง ฌหา ปัจจัย

-คหาปนโต

-คหาปนดี

๒.ตัวอย่างธาตุในหมวด คห ธาตุแบบที่ลง ฌหา ปัจจัย

-คฌหาปนโต

-คฌหาปนดี

วิธีการแจก อนุต ปัจจัยทั้ง ๓ ลिंगค์

๑. ปุงลึงค์

แจกอย่าง อ การันต์ในปุงลึงค์ ปุริส

แจกอย่าง ภาควนตุ

๒. อิตถीलึงค์

แจกอย่าง อี การันต์ในอิตถीलึงค์ นารี

๓. นปุงสกลึงค์

แจกอย่าง อ การันต์ในนปุงสกลึงค์ กุล

แจก ลภนฺต (ได้อยู่) ตามแบบ ภควนฺต เป็นตัวอย่าง

เอกวจนะ

ป. ลภํ (นฺต+ลี =อํ)

พ. ลภนฺตํ

ต. ลภตา

จต. ลภโต

ปญ. ลภตา

ฉ. ลภโต

ส. ลภตี

อา. ลภ, ลภา

พหุวจนะ

ลภนฺตา, ลภนฺโต

ลภนฺเต, ลภนฺโต

ลภนฺเตหิ, ลภนฺเตภิ

ลภตํ, ลภนฺตานํ

ลภนฺเตหิ, ลภนฺเตภิ

ลภตํ, ลภนฺตานํ

ลภนฺเตสุ

ลภนฺตา, ลภนฺโต

แจก ลภนฺต (ได้อยู่) ตามแบบ ปุริส เป็นตัวอย่าง

เอกวจนะ

พหุวจนะ

ป. ลภนฺโต

ลภนฺตา

ทุ. ลภนฺตํ

ลภนฺเต

ต. ลภนฺเตน

ลภนฺเตหิ, ลภนฺเตภิ

จตุ. ลภนฺตสฺส, ลภนฺตาย, ลภนฺตตฺถํ

ลภนฺตานํ

ปญ. ลภนฺตสฺมา, ลภนฺตมฺหา, ลภนฺตา

ลภนฺเตหิ, ลภนฺเตภิ

ฉ. ลภนฺตสฺส

ลภนฺตานํ

ส. ลภนฺตสฺมี, ลภนฺตมฺหิ, ลภนฺเต

ลภนฺเตสุ

อา. ลภนฺต

ลภนฺตา

แจก ลภนฺต (ได้อยู่) ตามแบบ นารี เป็นตัวอย่าง

เอกวจนะ

พหุวจนะ

ป.	ลภนฺตึ	ลภนฺตึโย, ลภนฺตึ
ท.	ลภนฺตึ, ลภนฺตึยํ	ลภนฺตึโย, ลภนฺตึ
ต.	ลภนฺตึยา	ลภนฺตึหิ, ลภนฺตึภิ
จตุ.	ลภนฺตึยา	ลภนฺตึนํ
ปณ.	ลภนฺตึยา	ลภนฺตึหิ, ลภนฺตึภิ
ฉ.	ลภนฺตึยา	ลภนฺตึนํ
ส.	ลภนฺตึยา, ลภนฺตึยํ	ลภนฺตึสุ
อา.	ลภนฺตึ	ลภนฺตึโย, ลภนฺตึ

แจก ลภนุต (ได้อยู่) ตามแบบ กุล เป็นตัวอย่าง

	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป.	ลภนุตํ	ลภนุตานิ
ทุ.	ลภนุตํ	ลภนุตานิ
ต.	ลภนุเตน	ลภนุเตหิ, ลภนุเตภิ
จตุ.	ลภนุตสฺส, ลภนุตาย, ลภนุตตถํ	ลภนุตานํ
ปญ.	ลภนุตสฺมา, ลภนุตมฺหา, ลภนุตา	ลภนุเตหิ, ลภนุเตภิ
ฉ.	ลภนุตสฺส	ลภนุตานํ
ส.	ลภนุตสฺมี, ลภนุตมฺหิ, ลภนุเต	ลภนุเตสุ
อา.	ลภนุต	ลภนุตา

เปรียบเทียบการแจก อนุต ปัจจัยทั้ง ๓ สิ่ง
เฉพาะปฐมวิภัติ เอกวจนะ

ปุงลึงค์		อิตถीलึงค์	นปุงสกลึงค์
แจกอย่าง ปุริส	แจกอย่าง ภควนตุ	แจกอย่าง นารี	แจกอย่าง กุล
ปจนโต	ปจํ	ปจนดี	ปจนตํ
รจนโต	รจนํ	รจนดี	รจนตํ
พจนโต	พจนํ	พจนดี	พจนตํ
สจนโต	สจนํ	สจนดี	สจนตํ
กจนโต	กจนํ	กจนดี	กจนตํ
คจนโต	คจนํ	คจนดี	คจนตํ
กโรจนโต	กรํ	กโรจนดี	กโรจนตํ

ตัวอย่างประโยคภาษาบาลี

อนุต ปัจจัยที่เป็นเหตุกัตตุวาก

๑.โส ตํ นิสฺสาย ปญฺจสฺเต ลิจฺฉวิปฺตุเต สีปฺปํ ลิกฺขานฺเนโต วลี.

๑.พระราชกุมารพระนามว่ามหาลี นั้น ทรงอาศัยแล้ว ซึ่งประตู่ นั้น ทรงยัง

โอรสของเจ้าลิจฉวี ท. มีร้อยห้าเป็นประมาณ ให้ศึกษาอยู่ ประทับอยู่แล้ว.

๒.อถ นํ ราชา ทิสฺวา ปสีทิตฺวา จาตุมฺมาสํ อตฺตโน สนฺติเก วสนตฺถาย

ปฏฺยวณฺํ คเหตุวา อุกฺขานเ (ตํ ตาปสํ) วสาเนโต สายํ ปาตํ ตสฺส อุกฺขานํ

คจฺฉตี.

ครั้งนั้น อ.พระราชฯ เห็นแล้ว ซึ่งดาบส นั้น เลื่อมใสแล้ว รับแล้ว ซึ่ง

ปฏิญาณ เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ ในสำนัก ของพระองค์ ตลอดประชุม

แห่งเดือนสี่ ยังดาบส นั้น ให้พักอยู่ ในอุทยาน ย่อมเสด็จไป สู่ที่เป็นที่

บำรุง ซึ่งดาบส นั้น ในเวลาเย็น ในเวลาเช้า.

๓.สเจ หิ อหํ ชาเนยยํ, อยสลากาย สททํ อนุญฺญาเปนุโตว จินฺนเทยยํ.
จริงอยู่ หากว่า อ.เรา ฟังรู้ไซ้รู้, อ.เรา ฟังตัด ไม่ยั้งเสียงแห่งซึ่งอัน
ทำแล้วด้วยเหล็กให้ตั้งขึ้นอยู่เดียว.

๔.วิฑูตโก คณาเปนุโต เอกสสปี ขยํ น ปสฺสึ.

อ.พระราชา พระนามว่าวิฑูตโก ยังบุคคล ให้นับอยู่ ไม่เห็นแล้ว
ซึ่งความสิ้นไป แห่งบุรุษ แม่คนหนึ่ง.

๕.“อหํ อากุโส เตन องฺคํ ทํสาเปนุโตปิ มุเข องฺคูลี ปกฺขิปนุโตปิ ตํ ทํสาเปตฺตุนาสกฺขี.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อ.กระผม ยังงุนั้น แม่ให้กัดอยู่ ซึ่งอวัยวะแม่ใส่อยู่ ซึ่งนิ้วมือ ในปาก ไม่ได้อาจแล้ว เพื่ออันยังงุนั้นให้กัด.

๖.อิติ โส ปญฺจสเตหิ ภิกฺขุหิ สหฺริ เตหิ ปญฺจหิ วตฺถุหิ ลุขปฺปสนฺนํ ชนํ สณฺญาเปนุโต กุเลสฺ วิญญาเปตฺวา ภูมฺชนุโต สงฺฆเภทาย ปรกฺกมิ.

อ.พระเทวทัต นั้น กับ ด้วยภิกษุ ท. ผู้มีรอยเท้าเป็นประมาณ ยังชนผู้เลื่อมใสแล้วในวัตถุเศร้าหมอง ให้รู้พร้อมอยู่ ด้วยวัตถุ ท. ห้าเหล่านั้น (ยังกันและกัน) ให้ขอแล้ว ในตระกูล ท. จันอยู่ตะเกียกตะกายแล้ว เพื่อทำลายซึ่งสงฆ์.

๗.มม จิตต์ ปสาเทฺนโต นิสีท ปุပ္พมาสเน.

๑.พระองค์ เมื่อทรงยังจิต ของข้าพระองค์ ให้เลื่อมใส ของจงสัจ
ประทับนั่ง บนอาสนะอันทำแล้วด้วยดอกไม้.

๘.โส (มหาปณฺถกตฺเถโร) ฌานสุเขน ผลสุเขน (กาลํ) วิดีนาเมฺนโต จินฺตเตสิ.

๑.พระเถระชื่อมหาปณฺถกะนั้น ยังกาลให้ล่วงไปอยู่ ด้วยสุขอันเกิด
จากฌาน ด้วยสุขอันเกิดจากผล คิดแล้ว.

๙.มยํ ปน อตฺตโน สคฺคมคฺคํ โสเชนฺตา อิทฺถจิทฺถจ กโรม.

ก็ อ.เรา ท. ยังหนทางแห่งสวรรค์ ของตน ให้หมดอยู่ ย่อมกระทำ
ซึ่งกรรมนี้ ด้วย ซึ่งกรรมนี้ ด้วย

แบบฝึกหัด

ฝึกแปลประโยคเหตุกัตตุวาก

ข้อ	องค์ประกอบ	เหตุกัตตา	การิตกัมมะ	อวุตตกัมมะ	กิริยาคุณพากย์
๑.	โอ+อิร+ณาย+อนฺต	อินฺโท	เทเว	ปุပ္ผานิ	โออิราเนฺโต.
๒.	ปจ+ณาย+อนฺต	สามิโก	สูทํ	โอหนํ	ปาจาเนฺโต.
๓.	โอ+โลก+ณาย+อนฺต	ปีตา	ทารเก	สกุเณ	โอโลกาเนฺโต.
๔.	ลภ+ณาย+อนฺต	ราชา	เสฏฺฐิ	ธนาณิ	ลภาเนฺโต.
๕.	วม+ณาย+อนฺต	มาตาปีตโร	พฺรหฺมเณ	วํ	วารานฺตา.
๖.	รุทฺ+ณาย+อนฺต	ครุ	สิสุเส	ทฺวารานิ	รฺนฺธาเนฺโต.
๗.	สธ+ณาย+อนฺต	เถโร	อุปาสิกาโย	พฺพฺตฺรตฺนํ	สธาเนฺโต.
๘.	สิมฺย+ณาย+อนฺต	มาตา	ธีตฺรํ	จีวํ	สิพฺพาเนฺโต.

๑. อ.พระอินทร์ ยังเทพ ท. ให้ไปรยอยู่ ซึ่งดอกไม้ ท.
๒. อ.เจ้านาย ยังพ่อครัว ให้หุงอยู่ ซึ่งข้าวสุก.
๓. อ.บิดา ยังเด็ก ท. ให้แลดูอยู่ ซึ่งนก ท.
๔. อ.พระราชายังเศรษฐี ให้ได้อยู่ ซึ่งทรัพย์ ท.
๕. อ.มารดาและบิดา ท. ยังพราหมณ์ ท. ให้สู้ขออยู่ ซึ่งหญิงสาว.
๖. อ.ครู ยังศิษย์ ท. ให้ปิดอยู่ ซึ่งประตู ท.
๗. อ.พระเถระ ยังอุบาสิกา ท. ให้ระลึกถึงอยู่ ซึ่งพระพุทธรัตนะ.
๘. อ.มารดา ยังลูกสาว ให้เฝ้าอยู่ ซึ่งจิวร.

ข้อ	องค์ประกอบ	เหตุกัตตา	การิตกัมมะ	อวุตตกัมมะ	กิริยาคุมพากย์
๑.	พुरु+ย+ณาย+อนฺต	พुरुโ	สาวเก	ฉมฺ	พुरुชฌาเนโต.
๒.	ฆุส+ณาย+อนฺต	ปนฺทฺโต	ชเน	ฉมฺสฺสวณํ	โฆสฺาเนโต.
๓.	พนฺธ+ณาย+อนฺต	เนสาโท	มิตฺตํ	สฺตเต	พนฺธธาเนโต.
๔.	สํ+ญฺา+นา+ณาย+อนฺต	ครุ	สิสฺเส	พुरुชฺสาสนํ	สญฺชานาเนโต.
๕.	จิ+นา+ณาย+อนฺต	สามเณโร	กุมารํ	ปุณฺญํ	จิณาเนโต.
๖.	ลฺุ+นา+ณาย+อนฺต	กสโก	ปฺตเต	สฺสฺสาณิ	ลฺุณาเนโต.
๗.	ญฺา+ณาย+อนฺต	อหํ	สฺหายํ	พुरुชฺคฺณํ	ญฺาเปมิ.
๘.	สฺ+ณฺย+อนฺต	อินฺโท	เทเว	ฉมฺ	สฺวณฺโต.

๑. อ.พระพุทธเจ้า ยังสาวก ท. ให้รู้ที่อยู่ ซึ่งธรรม.
๒. อ.บัณฑิต ยังชน ท. ให้ป่าวร่องอยู่ ซึ่งการฟังธรรม.
๓. อ.นายพราน ยังมิตร ให้ผูกอยู่ ซึ่งสัตว์ ท.
๔. อ.ครู ยังศิษย์ ท. ให้รู้พร้อมอยู่ (จำ) ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า.
๕. อ.สามเณร ยังเด็ก ให้สั่งสมอยู่ ซึ่งบุญ.
๖. อ.ชาวนา ยังบุตร ท. ให้เกี่ยวอยู่ ซึ่งข้าวกล้า ท.
๗. อ.เรา ยังสหาย ให้รู้ที่อยู่ ซึ่งคุณของพระพุทธเจ้า
๘. อ.พระอินทร์ ยังเทพ ท. ให้ฟังอยู่ ซึ่งธรรม.